

Földes Petra – Takács Géza
– Veszprémi Attila:
Beszámoló a 2017. évi
INNOVA –
Oktatási innovációs nap
három szekciójáról

Az ELTE PPK Felsőoktatás- és Innovációkutató Csoportja 2017. június 27-én Oktatási innovációs napot tartott a kar Kazinczy utcai épületében. Ahogy a szakmai programot bevezető plenáris előadásában a kutatást vezető *Halász Gábor* elmondta, az innovációban meghatározó szerepe van a frontvonalban dolgozóknak. Ezért a kutatás célja az intézményi szinten keletkező innováció megértése, a tanulságoknak az oktatási innovációs stratégiában való megjelenítése. A korábbi ImpAla (Implementációs Alapkutatás) folytatásának tekinthető innovációs kutatásban tehát a hangsúlyt a közoktatás-fejlesztési beavatkozások makroszintjéről a mikroszintre, és a top-down beavatkozásokról a bottom-up változásokra helyezték át. A Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Inno-

vációs Hivatal támogatásával zajló INNOVA kutatás felépítését és a részt vevő innovatív intézmények kiválasztásának folyamatát *Horváth László* ismertette, az elméleti alapokat is bemutató, tudományos igényű előadásában.¹

A rendezvényen a felvezető plenáris előadások után azok az iskolák, illetve szervezetek mutatkoztak be, amelyek az INNOVA kutatás során használt összetett innovációs mutató szerint a legmagasabb aktivitást fejtették ki. Öt párhuzamos szekcióban 21 intézményt ismerhettünk meg – hogy bemutatóik nyomán jobban megértsük a gyakorlati innovációt, és

betekinthessünk az
újító gyakorlat mögötti
folyamatokba

betekinthessünk az újító gyakorlat mögötti folyamatokba. A rendezvény nem titkolt célja volt az is, hogy a találkozás elősegítse az innovatív intézmények kapcsolódását. Ugyanilyen fontos volt a szervezőknek, hogy a találkozó lehetőséget adott a résztvevők munkájának elismerésére (ami a rendezvény záró aktusában, oklevelek átadásával meg is történt).

Az alábbiakban az ötből három szekció eseményeiről számolunk be röviden.²

¹ Az elméleti alapok és az innovatív intézmények kiválasztásához használt kérdőív részletes bemutatása itt olvasható: *Halász Gábor és Horváth László (2017): Innováció az oktatásban*. Kézirat. Letöltés: <https://ppk.elte.hu/file/szintezis.pdf> (2017. 09. 05.) A kutatás egésze nyomon követhető a kutatás honlapján: <http://www.ppk.elte.hu/nevtud/fi>, ahol az Oktatási Innovációs Nap dokumentumai is elérhetők.

² A harmadik szekcióról szóló összefoglaló szerzője Takács Géza, a negyedik Földes Petra, az ötödik Veszprémi Attila.

3. SZEKCIÓ³

Háromnyelvű óvoda Sopronban

Az első bemutatkozó

Puttkamer Emöke volt, a soproni Többszínű Szivárvány Óvoda (Regenbogen Kindergarten, Cuvarnica Duga) s egyúttal az intézményt fenntartó alapítvány vezetője. Az óvoda háromnyelvű, a határhelyzetre válaszul, horvát, magyar és német nyelven beszélő óvónők vannak a gyerekekkel, azt az örökséget tehát, ami a határ menti települések gyakori adottsága, hogy többnyelvű közösségek alkotják, az alapítók az intézmény pedagógiai programjává tették. A Szivárvány Óvoda tehát afféle közép-európai intézmény, valami olyasmi, amihez hasonló intézmények sokaságának kellett volna létrejönnie (nemcsak a határok mentén), nem jöttek létre, ez az óvoda a maga értékrendjével és törekvéseivel sajátos kuriózumnak számít.

Azonban nem pusztán a háromnyelvűség az óvoda sajátja, hanem a nyelvtanítás módja is érdekes, az egyes nyelvek személyekhez kötődnek, s a nyelvelsajátítás élménypedagógiai közegben zajlik. Az a cél, hogy a „gyerekek a nyelv struktúráját spontán, magyarázat nélkül, utánzással, természetes módon, életkoruknak és körülményeiknek megfelelően, játékos formában sajátítsák el. [...] A magyar nyelvű óvónő, mint nyelvi biztonság és mint a magyar kultúra

képviselője, az identitástudat megteremtőjeként van jelen a csoportban. A német nyelvet képviselő óvónő mindig, minden helyzetben a német nyelvet használja. Egyszer egy héten délután egy a horvát nyelvet és kultúrát közvetítő óvónő foglalkozik a gyerekekkel.” *Puttkamer Emöke* másfél

24 hallgatóval egy hónapra kiköltöztek egy olyan iskolába, ahol a leendő pedagógusoknak kell majd helytállniuk

évtizedes németországi óvodapedagógiai gyakorlat után 2006-ban jött haza, s ekkor alapította meg az intézményt is, mely ma már a főiskoláknak ajánlja sikeres pedagógiai programja átvételét.

Szocped invázió Egerben

A szekcióban másodikként *dr. Hadnagy József* tanszékvezető főiskolai docens az Eszterházy Károly Egyetem Szociálpedagógia Tanszékének *Szocped Invázió* elnevezésű programját mutatta be. Egerben 26 éve folyik szociálpedagógus-képzés, szociális készségfejlesztő programok megismerése és elsajátíttatása érdekében, kutatásokkal párhuzamosan, vizsgálva egyebek közt a társadalmi egyenlőtlenségek

horvát, magyar és német nyelven beszélő óvónők vannak a gyerekekkel

újratermelődésének sajátosságait IKT-környezetben, keresve az online közösségfejlesztés oktatási adaptációjának lehetőségeit, szakmai kapcsolato-

kat tartva az Egri Roma Szakkollégiummal.

A *Szocped Invázió* egy új kezdeményezés, egy új típusú terepgyakorlat, az oktatók 24 hallgatóval egy hónapra kiköltöztek egy olyan iskolába, ahol a leendő pedagógusoknak kell majd helytállniuk,

³ A levezető elnök *Saad Judit*, a riportőr *Rigó-Ditzendy Orsolya* volt.

ahol tehát a szociális eredetű problémák halmozottan jelentkeznek, s ott, komoly felkészítést követően az egy hónap alatt alkalmuk nyílik a gondok megismerésére, a tanári együttműködés kipróbálására, közvetlen segítségnyújtásra, tanácsadásra. Egyfajta komplex beavatkozási kísérlet ez, melyet elemzés követ, majd az iskolával kialakult kapcsolatok révén folyamatos szakmai együttműködés. A program sikerét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a tankerületi igazgatói értekezleten meghívások sorra érkezett a tanszékre.

Sajnálatos, hogy a bemutatkozás rövidre szabott keretei miatt az „invázió” részleteiről nem hallhatunk, még a „megszállt” iskola jellemzőiről sem, noha a program sikere nyilván ezekből derülne ki igazán.

Építőipari szakképzés a teljesség igényével Győrben

A szekció utolsó előadója, *Józsa Tamás* iskolaigazgató a Győri Műszaki SZC Hild József Építőipari Szakgimnáziumát mutatja be, ahol az innováció az iskolai működés maga; 60 pedagógusból 18-an, nem csak szakmai tárgyakat oktató tanárok, az iskolában végeztek, vagyis az iskola olyan szellemi műhely, ahol a magas színvonalú képzés egyúttal közösségformálás is, és fordítva, a közösség a jó minőség szellemi forrása, a diákság és a tantestület esetében egyaránt, együtt és kölcsönösen. Az építőipari szakmára való felkészítést a legtágabban értelmezik, beletartozik a digitális tervezés alapjainak, a legkorszerűbb hőtechnikai követelményeknek való megfelelésnek elsajátítása mellett a régi, szép épületek felfedezése az iskola tágabb, dunántú-

li környezetében, felhívva egyúttal a helyiek figyelmét értékeik megbecsülésére, megőrzésére. S jó hírét keltve az iskolának. Mi sem jellemzi jobban az iskola értékes szakmai-pedagógiai töltését, mint válasza az 1994-es ágazati döntésre, mely megszüntette a nyári szakmai gyakorlatokat; az iskola ettől kezdve táborokat szervezett diákjainak, mert nem mondhatott le a fiatalok felkészítésének erről a fontos formájáról

sem. Ezt a szakmai tevékenységét és a táborok tematikáját 2015-ben ICOMOS Példaadó Műemlékgondozásért díjjal ismerték el.

„Ha csak építészettel foglalkoznánk, nem tartanánk itt.” Az iskola

népszerű, sikeres, kiválóságok szép számmal kerülnek ki innen, jutnak be egyetemekre, állják meg helyüket sokféle területen – mondja az igazgató. S a legtágabban értelmezett szakmai program jegyében – hogy az építés a kultúra szerves része, a szakma tanulása tehát feltételezi az épített környezet humán értelmezését – ezért van saját fejlesztésű alapozó tananyaguk is, mellyel diákjaikat az építészet kultúrája iránt igyekeznek fogékonytá tenni, rögtön a kezdeteknél.

A diákok által a mórchidai szőlőhegyen felfedezett régi pincezárak, a makkos fazárak egyszerűsége, egyedisége, találékonyagra biztató ötletessége akár jelképe is lehetne annak, hogy a szerkezet, akár egy záré, akár egy épületé, mennyire az emberi képességek és sajátosságok tükrö. A mesterségek dicsérete.

(Az persze, hogy egy iskola úgy működik, ahogy kell, és ez reprezentatív innovációs érték, az azért nemcsak az intézmény jó bizonyítványa, hanem sok más intézmény közvetett kritikája is.)

az építés a kultúra szerves része, a szakma tanulása tehát feltételezi az épített környezet humán értelmezését

Elgondolkodtam, hogy a tíz-tizenöt érdeklődő előtt lezajlott, rövidre szabott bemutatók délutánja valóban a megfelelő és a leghatékonyabb, legtartalmasabb módja volt-e a szakmai műhelyek teljesítménye megismerésének. Voltak kétségeim, talán e tekintetben is jó lett volna valami innovatívabb megoldás, vagyis a jó és nagyszabású kezdeményezés, a hazai innovatív iskolai gyakorlatok összegyűjtése, elemzése az egyéni bemutatás tekintetében többet érdemelt volna. Amit talán az is bizonyít, hogy a kutatás honlapján sok elemző anyagot találtam, de az iskolai prezentációk egy része azóta sem elérhető.

a tanítási folyamat
központjában a
kíváncsiság áll

természettudományos oktatással, ökoiskola-programmal sikerült olyan vonzóvá tenni az intézményt, hogy az mára az egyik legnépszerűbb debreceni iskolává vált, s akkreditált kiváló tehetségpontként is működik.

Az Addetur Baptista Gimnázium, Szakközépiskola és Speciális Szakiskola vezetője, *Kékesné Czinder Gabriella* beszámolójának izgalmas feszültséget adott, hogy egy rendkívül problémaérzékeny, dinamikus közeget és az abban zajló elkötelezett munkát

láttatta meglehetősen józansággal: „Nincs esélyegyenlőség, pusztán annyi lehetőségünk van, hogy próbáljuk megteremteni azokat az eszközöket, módszereket, megsegítéseket, amelyekkel a gyerekek, tanulók hozzáférhetnek az emberi jogaik alapján nekik egyébként járó együtt-tanulási lehetőséghez. Ezt teszi az Addetur Iskola.”

A szekció piaci szereplője a Mathias Institut Kommunikációs Minőségbiztosítási és Minőségellenőrzési Intézet Kft. vezetője, *dr. Benyőcs László* volt, aki *Az inspiratív pedagógia* című előadásával mutatta be a tanácsadó cég filozófiáját, mely szerint a tanítási folyamat középpontjában a kíváncsiság áll – ahhoz azonban, hogy a hozzánk forduló speciális kíváncsiságát ki tudjuk elégíteni, szükséges az ő céljainak pontos ismerete, s hogy az információkat az ő speciális narratívájába ágyazzuk.

A szekció riportőre, *Lénárd Sándor* az előadások és az azokat követő eszmecsere tanulságaként azt emelte ki, hogy az itt bemutatott innovációk nem ötletzerű újítások, hanem egy hosszú távú, 10-20 évben mérhető, rendszerben gondolkodó fejlesztő munka eredményei. A megismert innovatív intézmények közös jellemzője, hogy a vezető a nehézségeket kihívásként

4. SZEKCIÓ⁴

Egyéni fejlődés, ökoiskola, emberi jogok, kíváncsiság

Elsőként a tiszaföldvári Vadárvacsksa Óvoda egyéni fejlődést nyomon követő rendszerét mutatta be *Bene Józsefné*, az intézmény vezetője. Az akkreditált kiváló tehetségpontként regisztrált intézményben a képességmérésre alapozzák a gyermekek fejlesztésének megtervezését; a tíz éven át fejlesztett rendszert más óvodák számára is ajánlják.

A debreceni Gönczy Pál Általános Iskola igazgatója, *Burger Angéla Erzsébet* azt mutatta be, hogyan kovácsolt a hátrányból előnyt a Debrecen-Józsa településen, nehezen megközelíthető külvárosi környezetben működő intézmény. Többek között változatos egész napos iskolai tevékenységgel, élményszerű

⁴ A levezető elnök *Balázs Éva*, a riportőr *Lénárd Sándor* volt.

értelmezi, együttműködő teamben gondolkodik, és a munkatársakat helyzetbe hozza, kezdeményezéseiket támogatja. Talán nem véletlen, hogy ebben a légkörben a tanulói aktivitás is az intézmények meghatározó jellemzőjévé válik.

5. SZEKCIÓ

Egyéni tanulási utakon járó gyerekek Debrecenben⁵

Az első előadó, *dr. Pakurár Miklósné*, a debreceni Szoboszlói Úti Általános Iskola vezetője elmondta: a rendszeres innováció igénye nevelőtestületi szinten jelentkezett. A gyerekek, családok szükségletei sokszínűek; a pedagógiai munkának és a környezetnek lehetővé kell tenni az egyéni tanulási utak bejárását. S nemcsak a tanórák jellegét alakítják így a pedagógusok; a közösség minden figyelmével az egyéni utak felfedezését és sikerét kívánja támogatni.

Az iskolában 17 osztályban 150 különféle csoportbontásban tanulnak a gyerekek. Az egyéni fejlesztés a következőkre irányul: az anyanyelvi kompetenciák, a matematikai-logikai kompetencia (azaz a „józan paraszti ész”, ahogy az előadó pontosított), a digitális írás-olvasás, az idegen nyelvi írás-olvasás (a nyelvvizsga mellett a valódi cél a működő kommunikáció), illetve a tanulás tanulása. Az iskola pedagógiai programja integrált, a tehetséggondozást kiemelten kezeli, az akadálymentesség teljes körű. Az intézmény a gyerekek közt nem válogat,

mégis 4,5, 4,6 a tanulmányi átlag. A mérések mindenkit önmagához mérnek. A pedagógusok magasan képzettek; 75%-ban beszélnek idegen nyelveket, és valamennyien tehetséggondozó tanárok.

Az iskola egyik fontos innovációja a *figyelő naptár*, amelybe tantárgyi mérések eredményein túl a tanulási motivációi is bekerülnek. Ez a családokkal történő együttműködést is életszerűbbé teszi; az egyéni utak egyengetésének fontos momentumaként lehet például, amikor a tanár felhívja a szülőt, kérve, kapjon gyermeke a 4-es jegyre nagyon nagy dicséretet. Egy másik fontos innováció *A tudás fája*; egy kiscsoportos, négy évre tervezett tehetségfejlesztő program, amely nem a gyorsításra, hanem a gazdagításra törekszik, és

része a stresszoldás is. A csoportok természetesen átjárhatók.

Az pedagógusok egymástól tanulásának támogatása – és egyben a fenti célok elérése – érdekében a LEAN szervezetfejlesztő

rendszert használja az iskola. Az innováció így lesz rendszerszerű.

felhívja a szülőt, kérve, kapjon gyermeke a 4-es jegyre nagyon nagy dicséretet

Személyes digitális tanulási környezetkultúra Egerben

A második előadó *Lengyelné dr. Molnár Tünde*, az egi Eszterházy Károly Egyetem Médiainformatica Intézetének igazgatója, a Humáninformatica Tanszék vezetője volt, aki elmondta: az intézet elsősorban a modern tanulási folyamatokat kívánja illeszteni a diákok tanulási szokásaihoz, lehetőségeihez (vagyis nem fordítva!), egyúttal e rendszerbe integrálni kulturális

⁵ A levezető elnök *Kálmán Orsolya* (ELTE), a riportőr *Keczer Gabriella* volt.

örökségünket, s mindehhez megfelelő elektronikus tananyagokat biztosítani. Az intézet a digitális átállás előfutárának is tekinthető – a mostani állami digitális stratégia több kitűzött célja az intézet vonzás-körzetében már korábban megvalósult. Már a '90-es években elindult a Hallgatói Információs Központ, egy a város felé is nyitott információs portál. 2003-ban elindult a Líceum Televízió, amely lényegében a „mozgóképes” hallgatók gyakorlati bázisa, s napi 16 órában sugároz új készítésű anyagokat.

Rendkívül fontos – és folyamatos – innováció az intézeti *e-learning rendszer*. 1997-ben már a teljes képzést lefedte. Ma már minden tanteremben kamera van, hogy az oktatók rögzíteni tudják az előadásait, óráikat. A hallgatók használják és szeretik a videotóriumot. Az intézet működtetett először hallgatói e-portfóliót. Ma már MOOC-kurzusokban elérhető a teljes pedagógiai képzés anyaga. Folyamatos innováció továbbá a *személyes tanulási környezet* fejlesztése, gyerekek részére is. Korábban az intézet készítette a Mozaik Kiadó és a Nemzeti Tankönyvkiadó egyes könyveinek e-verzióját, ma már tablettel és Ipadekkel folynak a kísérletek. Vagyis a meg-megszülető természetes új tanulási környezeteket felismeri és integrálja az intézmény belső életébe és fejlesztő munkájába is. Ez a munka mindig a neveléstudományba ágyazódik: az intézet kezdettől fogva szorosan együttműködött a Neveléstudományi (illetve 2014-től újra Pedagógiai) Tanszékkel. A hatékony és élehető személyes tanulási környezet mindenki számára alapvető szükséglet; fontos volna, hogy a tanárképző intézmények általában is vállalják a digitális átállást – tette hozzá az előadó.

Kreatív összefonódások, alkotói sikerek Pesten

Harmadikként *Kiss Melinda*, a budapesti Metropolitan Egyetem Média- és Mozgóképművészeti Intézetének, illetve az egyetem animáció szakának vezetője volt, aki azzal kezdte: az innováció, a naprakész kreativitás alapvető szükségletük, hiszen a művészi ötletekkel dolgozó hallgatók projektjei alapvetően személyesek, az intézet pedig szoros kapcsolatban van a kreatív iparral, megrendeléseket fogad, piacképes tudást kell adnia.

az elkészült diplomafilmek nem egyszer óriási sikert aratnak

Az egyik fontos intézeti innováció a *nagy számú angol nyelvű képzés* bevezetése. Ezekre elsősorban külföldi hallgatók jelentkeznek, de az

ő jelenlétükből mindenki más is tanul, profitál. Egy másik jelentős innováció a *külső projekteken való részvétel és az azokkal való összefonódás* erős támogatása. A közelmúltban a Szolnoki Filmfesztivál szignálfilmjeit és a Libri-könyvtrailereket itteni hallgatók készítették, a 2017. évi Kecskeméti Animációs Filmfesztiválon pedig – egyebek mellett – a legjobb diákfilmnek járó díjat hozták el.

A diplomafilmekre külön nincs kiemelt támogatás, ezért az intézet többnyire versenyzteteti a hallgatókat: minden diplomamunkához egyedi stábok alakulnak, komplex tervüket szakmai zsűri bírálja el, vagyis a képzési rendszer modellezi a valós kihívást. Az elvetett projektek néha személyes drámák, másfelől az elkészült diplomafilmek nem egyszer óriási sikert aratnak; a 2016. évi Annecy Nemzetközi Animációs Filmfesztiválon Dell'Edera Dávid *Balkon* című kisfilmje elnyerte a zsűri díját, Pataki Szandra *Wireless* című animációja pedig idén tavasszal bekerült a

Cannes-i Filmfesztivál Short Film Corner szekciójába.

Kiss Melinda ez után levetített egy rövid, rendkívül izgalmas, még töredékeségében is dúsan jelentésteli összeállítást a hallgatók filmjeinek pillanataiból, majd riportéri és szekcióvezetői kérdésekre válaszolva elmondta: sok óraadó tanár dolgozik az intézetben, akik nap mint nap a szakmában mozognak, motivációjuk is nagy az átadásra, az innováció forrásai tehát sok esetben ők maguk (és néha a hallgatók). Az iskola keresi a kapcsolatot más hasonló magyar felsőoktatási intézményekkel is, ám a partnerséget nehéz kivívni, hisz mindenki verseng a hallgatókért.

Innovatív, játékos oktatásszervezés Budán

A negyedik előadó *Varga Dávid*, a Kvalikon Kft. oktatásszervezője, az ELTE PPK neveléstudományi MA szakos végzős hallgatója volt. A Kvalikon egy 20 éves piaci oktatásszervező cég, amely komplex képzéseket szervez, komoly tapasztalattal rendelkező, vezetői múltú trénereket, tanácsadókat közvetít. 59 képzésükből 9 akkreditált. A cég működteti és oktatja is többek közt a LEAN szervezetfejlesztő rendszert, illetve a folyamatos fejlesztést támogató KAIZEN módszert is. A közoktatás irányába azért szeretne nyitni, mert ezen a terepen is egyre fontosabb a szervezetfejlesztői tudatosság és a képesség a szabványoknak való megfelelésre. És közben „végig tudni kell, hogy emberekkel dolgozunk, nem gépekkel” – tette hozzá az előadó.

Az innováció forrása a cégben főként az irányító szakemberek nagy tapasztalata és

más cégekkel folytatott aktív kommunikációja, ettől nem függetlenül a folyamatos alkalmazkodás szükségessége, illetve a képzési kerettervi kötöttségek hiánya (s helyette a gyakorlatból tanulás). A belső folyamatfejlesztés soha nem áll le. Az utóbbi idők fontos innovációinak egyike a tananyagfejlesztés megindítása volt; a cég *folyamatmérnök-képzést* vállalt. Ez – pár napos tréning formájában – hiánypótló a szabadpiacon. Egy másik hasonló innováció a *gamification* gyakorlatának kiterjesztése. Az újabb és újabb játékok bevezetése – a hídépítéstől a katapultig – folyamatos innovativitást igényel. A katapult-játékeszköz az egyik legutóbbi fejlesztésük. A képzés résztvevőinek a játék során egyeztetniük kell arról, hogyan juttatják el a labdát a katapulttal oda, ahova akarják. Ha sikerült, leírják az ehhez vezető folyamatot, másvalaki pedig – aki nem volt ott – a leírás alapján megpróbálja végigvinni azt. Nem szorul magyarázatra, hogy ez miért fejlesztő hatású – mondta az előadó. A tudásátadás fontos; a cég a konkurensekkel is kapcsolatban áll, s ügyfeleinek továbboktatásához is ad leírást. Ez a szabad mozgás a fejlesztésekben a külső megkötések hiánya miatt lehetséges. „A túlszabályozás a fejlődés gátja lehet” – zárta előadását *Varga Dávid*.

Érezhető volt, hogy az utolsó mondat-hoz mindenkinek volna hozzáfűznivalója, így a riportőr felkérte erre a résztvevőket. *Dr. Pakurár Miklósné* elmondta: elsősorban a jó tanárok, a „nagy tanárok” vannak hatással a minőségre. Akik személyiségükkel, tudásukkal, elhivatottságukkal a kereteket, a szabályozást megtöltik tartalommal. *LeNGyelné dr. Molnár Tünde* szerint a bürokrácia rendkívüli módon lelassítja a beszerzéseket és magát a munkát.

Kiss Melinda arról beszélt, hogy főállású oktatót nagyon nehéz találni, hisz az ő területükön kevesen vannak, akik a szakmában dolgoznak és doktori iskolára is van idejük. Van olyan alkotó, akinek a józan ész szerint oktatnia kellene, de nem rendelkezik hivatalos felsőfokú diplomával sem. És a szakmai színvonal fenntartása

középkolai tanár sem jön el tanítani olyan bérért, mint ami az egyetemi oktatóknak jár

érdekében ezt is meg kell oldani valahogy. *Lengyelné dr. Molnár Tünde* elmondta még:

nehéz doktori fokozatú, mintaértékű oktatókat találni, hiszen középkolai tanár sem jön el tanítani olyan bérért, mint ami az egyetemi oktatóknak jár. *Varga Dávid* pedig hozzátette: a cégek is folyamatos fluktuációról számolnak be.

Az élet fája – *Sebestyén Virág*, III. helyezett, *Szegő Gábor Ált. Isk.*, Szolnok, felkészítő tanár: *Sülyéné Kollár Angelika*

„A bajok akkor kezdődtek, amikor már észrevettek az emberek, ekkor virágaimat elvették tőlem, letépték a leveleimet, ágaimat letörték, törzsemről a kérget lehántották, kiásták alólam a földet, gyökereimet húzalgálták, egyszóval megcsönkítettak.” (*Kürthy Dóra*, III. helyezett, 8. o., *Kassai Úti Magyar-Angol Két Tanítási Nyelvű Ált. Isk.*, Szolnok, felkészítő tanár: *Horváthné Czakó Edit*)

Bíbor tavasz – *Szita Regina*, 5. o., IV. helyezett, *Szentendrei Barcsay Jenő Ált. Isk.*, felkészítő tanár: *Kovács Mária*

